

Tanel Demirel, *Türk Siyasetini Anlamak: Yaklaşımlar Hakkında Bir Deneme*, Ankara:Liberte Yayınları, 2019, 280 s.

Değerlendiren: İbrahim Buldur

Akademik ya da değil herhangi bir eseri okurken yazarının ekolünü veya ideolojisini bilmek, ilgili eserin metodunun, sorunsalının ve üslubunun daha iyi anlaşılması açısından çok önemlidir. Bu yüzden eserin yazarı, yazılış tarihi ve yazılış serüvenini anlatan önsözyle eser belirli bir bağlama oturtulur. Bu bağlamda Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi ve Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) Yönetim Kurulu Başkanı Tanel Demirel'in *Türk Siyasetini Anlamak* (2019) kitabı, Türkiye'de Türk siyasetini anlama/açıklama/yorumlama adına üretilmiş eserlerin hangi yaklaşım türleri referans alınarak yazıldığının ayrıntılı bir derlemesini sunmaktadır. Böylesi çalışmaların oldukça az olduğu düşünüldüğünde Demirel'in kitabının literatüre katkısı ortadadır.

Kitabın temel amacı; Türk siyasetine dair "siyasal analizlerin analizini" yapmaktır (s. 11). Yazarın Türk siyasetini değil onu anlamaya yönelmiş üç temel geleneği sorunsallaştırarak sorgulaması, kitabı özgün kılmaktadır. Bunlar "Amerikan Siyaset Bilimi" (ASB) yaklaşımı, "Marksist" yaklaşım ve "Tarihselci/Yorumsamacı" yaklaşımdır. Kitapta sadece siyaset bilimcilerin eserlerine değil Türk siyasetiyle ilgili sosyoloji, tarih, hukuk ve iktisat gibi farklı disiplinlerden de çok sayıda esere rastlamak mümkündür. Yazar ağırlıklı olarak akademik kitapları değerlendirse de dergi, makale ve röportaj gibi diğer kaynaklar da referans verilen eserler arasındadır.

Çalışma; giriş ve sonuçla beraber toplam altı ana bölümden oluşmaktadır. Ayrıca yazarın kişisel çalışma yöntemini ve önerilerini içeren Epilog (ss. 213-236) da dikkate değer bir bölümdür. Yazar, incelemiş olduğu her geleneği bir ana başlık olarak ele alırken bu üç yaklaşım arasındaki ilişkilerin değerlendirildiği bir başlık

@ Arş. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi. ibuldur@cumhuriyet.edu.tr

ID <https://orcid.org/0000-0002-4260-8044>

bulunmaktadır. Yazar öncelikle ele aldığı yaklaşımın temel önermelerini ve parametrelerini ana hatlarıyla açıklamak daha sonra ilgili yaklaşımın Türkiye'deki akademik çevreler üzerindeki etkisini sebeplerini de dâhil ederek belirlemek ve ilgili yaklaşım doğrultusunda yazılmış Türk siyaseti analizlerini güçlü ve zayıf yönleriyle değerlendirmek şeklinde bir güzergâh izlemektedir.

“Giriş: Siyasal Analizin Analizi” başlıklı birinci bölümde yazar; kitabının neyi konu edindiğine, genel çerçevesine ve yazımındaki çeşitli zorluklara değinmektedir. Yazara göre çalışması, Batı merkezli bu yaklaşımların Türk siyaseti konu olunca nasıl şekillendiğini ve Türk siyaseti analizlerinde hangi saiklerle tercih edildiğini irdelemektedir. Böylece yazar söz konusu metotla yazılmış eser sayısının oldukça az olmasını, ülkedeki eleştiri geleneğinin zayıf olmasından hareketle başkalarının eserleri hakkında yazılı değerlendirme yazmanın teşvik edilmediğine bağlar. Bunun yanında Demirel, tüm değerlendirmelerin nihai kertede öznel olacağı kabulünden yola çıkarak değerlendirenin niyet okuyuculuğu, değerlendirmesini tezine uygun şekilde yönlendirmesi, sınıflandırma yaparken genellemeler yapması veya yaklaşımlara/kişilere karşı önyargılı davranması gibi durumları bu tür eserler yazmanın zorlukları ve riskleri olarak sayar. Demirel'in bu yöndeki eleştirilerinin haklılık payı olduğunu kabul etmesi ince bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır (ss. 12-13).

“ASB ve Yansımaları” isimli ikinci bölüme göre bu yaklaşım, pozitivist ampirik bilim anlayışı temelinde şekillenmiştir. Davranışsalcılık, II. Dünya Savaşı sonrası ABD'de etkili olup siyaset bilimi bu doğrultuda şekillenirken siyasetin bir bilim dalı olarak tanınmasında bu yaklaşımın büyük bir etkisi vardır. Bu yaklaşım çerçevesinde siyaset bilimi “olması gereken”le değil “olan”la ilgilenmelidir. Bu yüzden siyasal davranışın bilimsel metotlarla (ağırlıklı olarak nicel yöntemlerle) analiz edilmesine odaklanmak gerekir. Özellikle kim, neden ve kime oy veriyor, kim neden örgütleniyor, siyasal örgütler nasıl çalışıyor ve seçilenlerin özellikleri nelerdir gibi sorulara cevap aramak için çalışılmalıdır (s. 22). Öne çıkan bir diğer özellik ise bu yaklaşımın Amerikan tecrübesinden ve Amerikan Sosyal Bilim Anlayışı'ndan ayrı düşünülemediğidir. Yazar daha sonra Türkiye'de siyaset biliminin oluşum ve gelişim sürecine değinir. Bu süreçte ASB'nin Türkiye'deki siyaset bilimini önemli ölçüde etkilemesi, Cumhuriyet ethosuyla ve Türkiye-ABD ilişkilerinin olumlu seyriyle ilintilidir. Dahası bu yaklaşımın “bilimsellik” adına iktidar odaklarını rahatsız etme potansiyeline sahip normatif konulara girmemesi, onu tercih edilir kılan bir diğer faktör olmuştur. Bu yaklaşımla öne çıkan isimler; İltar Turan, Ersin Kalaycıoğlu, Nermin Abadan-Unat, Ergun Özbudun ve Metin Heper gibi akademisyenler olmuştur. Yazar daha sonra ilgili yaklaşımın Türk siyasetini analiz etmede menfi ve müspet yönlerini gerekçeleriyle açıklayarak bölümü tamamlar.

Üçüncü bölümde başlıkta belirtildiği üzere “Marksist Gelenek(ler)” değerlendirilmiştir. Öncelikle Marksizm’e ilginin konjonktürel olarak artıp azalmasının sebepleri tespit edilirken sosyal bilimlere etkisine değinilmiştir. Daha sonra Marksist geleneğin Türkiye’de etkinliğini inceleyen yazar özellikle Marksizm’in tabu olmaktan çıktığı 1961’den itibaren Türk siyaseti analizlerinde etkili olmaya başladığı tespitini yapar. Bu dönemden itibaren işçi ve öğrenci hareketlerinin artmasına paralel Marksizm’in etkinliği de yükselişe geçmiştir. Bunun yanında ilgili geleneğin dünyayı yorumlamada büyük bir başarı sağladığı inancı ve cennetvari bir toplumsal düzen kurmayı vaat etmesi, tercih edilmesinde önemli rol oynamıştır. Türkiye’de ise özellikle baskılanmasıyla cazibesinin artması ve erken Cumhuriyet kuşaklarının ilerlemeci pozitivist niteliği, Marksist geleneğin kabullenilmesinde etkili olmuştur. Bir diğer etken ise daha önce akademide çok fazla değinilmeyen az gelişmişlik, yoksulluk, gelir dağılımı ve endüstrileşme gibi sosyoekonomik faktörlerin Marksist gelenekle analizlere dâhil edilmesidir. Bu gelenekte öne çıkan akademisyenlerden bazıları; Fikret Başkaya, Korkut Boratav, Sungur Savran, Taner Timur, Çağlar Keyder, Ahmet İnel, Menderes Çınar, Gülten Kazgan, Cem Eroğul ve Murat Belge’dir. Yazar daha sonra Marksist geleneğin Türk siyaseti analizlerine değinerek bu yaklaşımın olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirmiştir.

Dördüncü bölümde yazarın kendisini de konumlandığı “Tarihselci/Yorumsamacı Arayışlar” incelenmiştir. Bu yaklaşıma dair tanımlama güçlüklerine dikkat çeken yazar, bazı ortak noktalar üzerinden açıklama geliştirir: Pozitivist bilim anlayışını sorgulamak, zaman ve mekânı aşan evrensel ve kültür üstü bilgi anlayışına karşı çıkmak, tarihin ve kültürün bilimi öncelediğini savunmak, insan davranışlarının ya da düşüncelerinin arka planındaki anlamlara odaklanmak ve bu anlamları kendi tarihsellikleri içinde değerlendirmek. Bu anlamda bu yaklaşım postmodern bilim anlayışına -bazı farklılıklar olsa da- oldukça yakındır. Yaklaşımın Türk siyaseti üzerindeki etkisine gelince yazar, Sabri Ülgener ve Turan Güneş’le başlayan çalışmaların özellikle 1960’lardan sonra Şerif Mardin’le olgunlaştığından bahseder. Özellikle “sembol dağarcığı”, “anlam sistemleri” ve “zihniyet haritaları” gibi kavramların önemi, Mardin’in çalışmalarıyla anlaşılmıştır. Tarihçi Kemal Karpat ve pozitivism eleştirisiyle öne çıkan İlkay Sunar, geleneğin Türkiye’de yerleşmesinde önemli etkilere sahiptir. Ayrıca Cemil Oktay, Ali Yaşar Sarıbay, Nur Vergin ve Nilüfer Göle bu gelenek içinde değerlendirilebilecek önemli isimlerdir. Yazarın bu isimler bağlamında Tarihselci/Yorumsamacı gelenekle “Fransız ekolüyle bağlantılı olmak” ve “Fransızca bilmek” arasında kurmuş olduğu tespit ilginçtir. Geleneğin Türkiye analizleri ise daha çok milliyetçilik, laiklik, devlet geleneği ve otoriter kül-

türel davranış kalıpları gibi meseleler üzerinden şekillenir. Yazar diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümü de ilgili yaklaşımın Türk siyaseti analizindeki güçlü ve zayıf yönlerini kıyaslayarak sonlandırır.

Beşinci bölümde ise özellikle 1990'dan itibaren ilgili yaklaşımlardaki çeşitlenmeler, yeni formlar ve ara yüzler ile yaklaşımlar arasındaki geçişkenliklerle ilişkiler konu edilmektedir. 1990'lar Türkiye'de pozitivizm eleştirisiyle Kürt milliyetçiliği ve siyasal İslam'ın yükselişine paralel resmî ideolojiye dönük eleştirilerin yaygınlaştığı, akademide Kemalist zümre egemenliğinin kırılıp farklı seslerin de hayat bulduğu, SSCB'nin çöküşüyle beraber Marksist geleneğin sorgulanmaya başlandığı bir dönemdir. Tüm bu etkenler, üç yaklaşım içinde yeni arayışların ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır. Bu yeni arayışlar her üç gelenekte de iç muhasebeye sebep olurken yaklaşımlar arası iç içe geçişlerle melezleşme başlamıştır. Tarihi meselelere sosyal bilimler perspektifi ile yaklaşan ve Mete Tunçay başta olmak üzere Cemil Koçak, Ahmet Demirel, Selim Deringil, Erik-Jan Zürcher, Zafer Toprak ve Şükrü Hanioglu gibi isimler, eserlerinde pozitivist ve resmî tarih anlayışına bir alternatif sunarak bu sürece önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Sonuç kısmında Türk siyasal hayatına dair çalışmaların geleceğine dair bazı değerlendirmelerde bulunan yazar; daha anlamlı, kalıcı ve nitelikli siyaset analizlerinin yapılabilmesi bakımından Türkiye'deki siyasi, kültürel, sosyal, kurumsal ve yapısal koşulların olumlu ve olumsuz yönleri üzerinde durmuştur. Demirel, bahsedilen niteliğin sağlanması noktasında Tarihselci yaklaşımın önemini vurgulamıştır. Ayrıca Demirel, Türk siyaseti analizleri ile uğraşanların Türkiye'nin, "dışarıda" üretilen teorilerin sınanma yeri ve merkez ülkeler için veri sağlama alanı olarak görülmesi sığılığınan kurtulunması gerektiğini belirtmiştir. Çalışılacak konuların bu durum dikkate alınarak daha öz güvenli ve özgün bir biçimde yerel dinamikleri de hesap ederek tarihsel analizler eşliğinde ele alınması gerektiği üzerinde durmuştur. Yazar, yeniden ve daha derinlikli bir şekilde ele alınmasını tavsiye ettiği kavramlar eşliğinde bölümü sona erdirmiştir. Epilog başlığındaki ek bölümde ise müellif, siyasal analizleri verimsizleştirdiğini düşündüğü faktörleri ve buna karşın tavsiyelerini kendi tecrübeleri, ön kabulleri, temel prensipleri ve varsayımları üzerinden okuyucuyla paylaşmıştır.

Kitap, incelenen üç yaklaşımla ilgili zengin bir literatürü önümüze sermekte ve Türk siyasetini konu edinen akademik eserlere temel bir bakış açısı sunmaktadır. Özellikle yeni araştırmacılar için Türk siyaseti çalışmalarına derli toplu bir kroki sunan bu eser, çok sayıda farklı ismin ve eserlerinin literatürde doğru şekilde konumlandırılması açısından büyük bir rehberlik yapmaktadır. Ancak analizin üç yak-

laşımınla sınırlı kalması, diğer yaklaşımlara dair analizlerin kitaba dâhil edilmesine veya yeni kitaplara yönelik bir beklenti oluşturmaktadır. Kitabın hacminin görece küçük olduğu dikkate alınırca daha fazla yaklaşımın analiziyle muhteviyat derinleştirilip daha doyurucu hâle getirilebilirdi. Ancak yazarın konu edindiği yaklaşımları gayet ayrıntılı bir biçimde incelediğinin altının çizilmesi gerekir. Kitaptaki isim ve eser sayısı göz önüne alındığında oldukça zengin bir kaynakça karşımıza çıkmaktadır. Kitap bu özelliğiyle birçok çalışmaya rehberlik edecek türdendir. Özellikle belirli alanlara dair akademik literatürün derli toplu bir şekilde sunulması, yeni bir çalışmaya başlayan araştırmacılar için büyük kolaylık sağlayacaktır.

Yazar, kitabının esasında bir deneme olduğunun altını çizirken (s. 9) buna uygun olarak eser, oldukça akıcı ve sade bir üslupla yazılmıştır. Yer yer okuyucuyla sohbet edildiği hissini veren ama akademik rengini de tamamen kaybetmeyen dengeli bir dili vardır. İfade edilmelidir ki yazarın kritik üslubu, bir sataşma veya polemikçi tonu içermeyip aksine akademik formata uygun bir tarafsızlığı barındırmaktadır.

Sonuç olarak kitap, yazıldığı yöntem ve konu itibarıyla özgün bir konuma sahiptir. Bu manada literatürde kayda değer bir alan açtığı rahatlıkla söylenebilir. Bunun yanında zayıf eleştiri geleneğimize yapmış olduğu katkının yeri ise ayrıyeten anılmayı hak etmektedir. Ele aldığı yaklaşımlara yönelik doyurucu bilgiler ve geniş literatür, yazarın akıcı üslubuyla buluşmuş ve ortaya keyifle okunacak ve istifade edilecek bir eser çıkmıştır. Kitabın sistematik bir şekilde ilerleyişi, yazarın amacını takip etmede önemli rol oynamaktadır. Ele alınan yaklaşımların üç taneyle sınırlı olması bir eksiklik olarak değerlendirilmeye açık olsa da diğer yaklaşımlara dair ele alınacak analizlere temel sağlaması ve kılavuzluk yapması açısından övgüyü hak etmektedir.